

29-9-2015

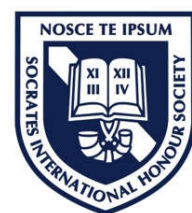
BRAINBOX
SOCRATES

HET GEMEENSCHAPPELIJK LANDBOUWBELEID VAN 2021

Stijn van den Boom, Niall Buissing, Anouk Eijkelboom, Elise Jelsma,
Brenda Poot, Chantal Roozeboom

Ministerie van Economische Zaken

Inhoudsopgave

Inleiding	2
Omvang van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid	3
Landbouwsubsidie.....	5
Investerings subsidiëren.....	8
Duurzaamheid	11
Onderzoek en Kennis	14
Lage prijzen en ideeën over inkomens stabiliteit	16
Toekomstbestendigheid van het GLB	20
Een transparante keten	23
Conclusie.....	24

Inleiding

Dit rapport is geschreven naar aanleiding van de Socrates BrainBox in opdracht van het Ministerie van Economische Zaken. Met een zestal studenten hebben we het Gemeenschappelijk Landbouw Beleid (GLB) van de Europese Unie onder de loep genomen.

Wij hebben nagedacht over een goede invulling van het GLB vanaf 2021. In dit rapport kunt u lezen waar we het wel en niet mee eens zijn betreft het GLB. We gaan het vooral hebben over de omvang van het GLB, landbouwsubsidies, investeringen subsidiëren, duurzaamheid en vergroening, onderzoek, de lage prijzen voor de boeren en ook over de toekomstbestendigheid van het GLB.

Omvang van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid

Het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid gaat al lang niet meer alleen over landbouw. In de loop der jaren heeft het GLB steeds meer dimensies gekregen; zo zijn vergroeningsmaatregelen steeds belangrijker geworden, maar ook gebieden zoals dierenwelzijn, duurzaamheid, milieu regel- en wetgeving en zelfs sociaal beleid maken hier nu (deels) onderdeel van uit. Volgens sommigen moet het GLB zelfs naar een voedselbeleid met een focus op gezondheidsmaatregelen. Alhoewel de vraag of het GLB hiermee uit zijn voegen barst, waarschijnlijk met ja beantwoord moet worden, moet ook erkend worden dat een integrale aanpak beter is dan versnipperd beleid.

Het is voor ons helaas niet mogelijk om ons in elk van deze onderwerpen te verdiepen. We hebben daarom een aantal deelterreinen gekozen die wij belangrijk vinden voor toekomstig landbouwbeleid met als belangrijk criterium wie wanneer het beste de verantwoordelijkheid kan en moet dragen.

Verantwoordelijkheid

Het landbouwbeleid kent vele spelers, en beleid kan (verregaande) gevolgen hebben voor bepaalde spelers. Belangrijk is dus de vraag wie deze verantwoordelijkheid en gevolgen moet dragen. Vergroeningsmaatregelen als gewasdiversificatie zijn bijvoorbeeld niet alleen voor belang voor de landbouw als geheel, maar ook voor boeren individueel omdat hun grond dan langer vruchtbaar blijft. De extra belasting die op dit vlak van boeren verlangt wordt, is dus deels een (simpele) investering in zichzelf. Gezondheidsmaatregelen daarentegen kunnen vanuit de overheid wenselijk zijn, maar het is niet de boer die van de resultaten daarvan de vruchten plukt. In dat geval zou je té veel verantwoordelijkheden bij de boeren leggen omdat de boer dan de taak krijgt consumenten gezonder te laten eten. In andere sectoren schrijft de overheid ook niet voor hoe en wat geproduceerd moet worden, dus waarom hier wel?

Waar ook verantwoordelijkheid genomen moet worden, is wanneer lidstaten er zelf voor kiezen om strengere regelgeving en handhaving daarvan na te streven. Alhoewel het alleen maar aangemoedigd kan worden dat de Nederlandse overheid bijvoorbeeld dierenwelzijn wil bevorderen, zijn het vervolgens de boeren die een concurrentieachterstand oplopen omdat boeren uit andere lidstaten van de Europese Unie zich niet aan dergelijke strenge regels hoeven te houden. De Nederlandse boer heeft niet om deze extra kosten én

concurrentieverlies gevraagd, dus zou dit ook niet op hem afgewenteld mogen moeten worden.

Strengere regelgeving

De situatie zoals hierboven geschetst, is wat we momenteel zien bij de varkenshouders. Op de lange termijn is het natuurlijk wenselijk dat de andere lidstaten het Nederlandse voorbeeld volgen, of dat er op Europees niveau regels komen zodat een gelijk speelveld gecreëerd wordt. Echter, zolang Europa als collectief nog achterloopt en geen beloningsmechanisme bestaan voor landen die 'beter hun best doen', moet voor de korte termijn in dit geval dus niet naar Brussel gekeken worden, maar juist naar Den Haag en zal dus op nationaal niveau een oplossing gevonden moeten worden voor dit probleem. Bijvoorbeeld door verantwoordelijkheid te nemen en in de eigen buidel te tasten.

Landbouwsubsidie

Ondanks dat het belang van landbouw in onze dagelijkse levensbehoefte en de omvang van landbouw in bepaalde economieën het verstrekken van subsidie verdedigbaar maken, is een subsidie per hectare niet de juiste oplossing is. Een subsidie op basis van grondoppervlak is dan wel eenvoudig en objectief vast te stellen, en lijdt niet tot boterbergen en melkplassen, maar is ook niet bepaald als eerlijk te bestempelen en heeft daarnaast nadelige neveneffecten.

Productiekosten

Ten eerste zegt de grondoppervlakte van een boerenbedrijf vrij weinig over de kosten die een boer moet maken om producten te produceren op die grond. Dit kan erg verschillen tussen de verschillende sectoren landbouw; zo heeft een boer met gewassen meer grond nodig dan een varkensboer en liggen de kosten per hectare in de tuinbouw veel hoger dan bijvoorbeeld het houden van koeien kost. Maar ook binnen een sector is het ook niet zo dat aan het hebben van meer grond, evenredige hogere kosten zitten. Dit beeld wordt wel geschept door de huidige subsidieregeling. Bij het verbouwen van meer gewassen heb je bijvoorbeeld niet per se een extra tractor nodig en een paar extra koeien vragen niet direct om extra grond.

Verschillen per lidstaat

Ten tweede lijkt het huidige stelsel te weinig rekening te houden met de verschillen in kostprijs en regelgeving tussen de lidstaten. De kostprijs wordt beïnvloed door verschillende componenten:

- de arbeidsintensiviteit
- loonkosten
- benodigde grond
- benodigde werktuigen en/of stallen
- daaraan verbonden onderhoud
- (nationale) regels m.b.t. milieu en dierenwelzijn

Produceren in de ene lidstaat kan bijvoorbeeld veel duurder zijn dan in een andere lidstaat omdat de arbeidskosten hoger liggen, de grond er duurder is, er strengere regels gelden en de (administratieve) controle er beter is. Een subsidie per hectare levert voor de boer in de ene lidstaat relatief meer profijt dan voor een boer uit een andere lidstaat. Met het oog op het verleden is dit misschien niet geheel onwenselijk, maar subsidiëring heeft ook nadelen.

Verschillen in kostprijs

Door verschillen in kostprijs tussen lidstaten hebben enerzijds boeren in landen die minder ver ontwikkeld zijn, relatief meer profijt van subsidie. Dit zou gerechtvaardigd kunnen worden, maar tegelijkertijd motiveert het huidige stelsel hen er niet toe om zich, of de landbouw als geheel, verder te ontwikkelen. Anderzijds krijgen boeren uit meer ontwikkelde landen effectief een kleiner deel vergoed als zij meer kosten moeten maken om bijvoorbeeld aan de nationale regels van dat land te voldoen. Op die manier straf je boeren omdat de lidstaat betere dierenwelzijn en milieuregels heeft en kunnen lidstaten ontmoedigd raken om dit soort regels in te voeren of te verbeteren.

Grondprijs

Wanneer subsidie aan grondoppervlakte is gekoppeld, bestaat de kans dat het geld niet bij de boer terecht komt maar bij de grondbezitter. Voor boeren die zelf grond bezitten is dat niet direct een probleem, maar een overgoot deel van de boeren pacht grond omdat grond kopen een grote investering is. Bij het bepalen van de pachtprijs wordt de subsidie vaak makkelijker meegenomen en op deze manier pompt de EU geld rond, en heeft de boer er uiteindelijk geen profijt van. Daarnaast heeft een stoppende boer baat bij een hoge grondprijs omdat hij dan meer geld voor zijn grond betaald krijgt. Dit is een onwenselijke ontwikkeling.

Fraude

Het huidige subsidiestelsel is ook fraude gevoelig; men ontvangt een beloning voor het hebben van grond en niet zozeer voor wat men er mee doet. Het is naar onze mening ondenkbaar dat we toestaan geld te verlenen aan mensen die enkel grond bezitten om een beroep te kunnen doen op een subsidie. Dit risico is des te groter wanneer lidstaten een lage grondprijs hebben, de voorwaarden die gesteld worden voor het krijgen van subsidie laag zijn en de controle slechts beperkt is.

Grote bedrijven profiteren meer

Het krijgen van subsidie op basis van grondbezit is daarnaast veel voordeliger voor groot grondbezitters, terwijl de kleine boer die het misschien wel harder nodig heeft, veel minder krijgt. Grote bedrijven bezitten al meer geld, kunnen daarom grotere risico's lopen en

ontvangen daar ook nog eens meer geld voor. Een klein bedrijf, dat minder snel een investering zal durven doen, zal daarom gaan achterlopen. Niet alleen competitief gezien, maar ook op het gebied van verduurzaming terwijl wij vinden dat het subsidiebeleid dit juist zou moeten promoten. Een volgend hoofdstuk gaat hier verder op in.

Subsidietarief

Alhoewel we geen voorstander zijn subsidies op basis van hectare grond, zijn we ook realistisch; subsidies bestaan al jaren, en er wordt al een aanzienlijke tijd gewerkt naar één tarief per lidstaat. Het hele systeem compleet omgooien lijkt onwaarschijnlijk. In het huidige systeem moedigen we door de verschillen in kostprijs per lidstaat één tarief per lidstaat toe, maar zijn wij geen voorstander van één tarief voor de hele EU. Nederland hoeft in dit proces dan ook geen actieve rol te spelen. Bij een andere variant kunnen lidstaten ingedeeld worden in een aantal categorieën (naar mate van ontwikkeling) met een daarbij horend tarief. Dit kan politiek gevoelig liggen, maar het alternatief is nog minder aantrekkelijk: onze (hoge) subsidie gaat mogelijk verloren, of de subsidie in bepaalde lidstaten wordt fraude gevoeliger.

Investerings subsidiëren

Zoals eerder beargumenteerd, zijn wij het niet eens met het huidige subsidiebeleid; hectaretoeslagen zijn, zeker indien deze gelijk getrokken worden voor de gehele unie, onlogisch en oneerlijk aangezien zowel de grondprijs als het prijsniveau voor consumenten sterk varieert binnen de EU. Bovendien hebben grote landbouwbedrijven, die vaak financieel al gezonder zijn, deze subsidies vrijwel niet nodig, terwijl ze voor kleine bedrijven niet genoeg bestaanszekerheid bieden om te investeren zelfs maar in overweging te nemen. Wij zijn ons er echter van bewust dat dit beleid, wat al jaren het speerpunt is van het GLB, niet zomaar op de schop zal gaan. Onze belangrijkste aanbeveling is dan ook dat we NIET naar een gemeenschappelijk tarief voor de hele EU gaan. Toch willen wij een alternatief voor op de middellange termijn voorstellen. Dit alternatief, het subsidiëren van investeringen, biedt een oplossing voor de hiervoor genoemde problemen, en draagt daarnaast bij aan verduurzaming van de landbouw (en dus mede aan het behalen van de VN's Sustainable Development Goals). Kortgezegd, Het stimuleren van investeringen zorgt voor schaalvoordelen, groenere/meer productie, een sterkere concurrentie positie t.o.v. van andere landen en meer voedselzekerheid.

Waarom vergroening/verduurzaming onder het GLB valt

Alvorens dit alternatief toe te lichten, willen we nog even kort aanstippen waarom wij verduurzaming een belangrijk, en integraal onderdeel van het GLB vinden (zie ook p. 11). Hoewel boeren ontevreden zijn met de huidige strenge milieu eisen, denken wij dat juist de landbouwsector direct baat heeft bij het beperken van de effecten van klimaatverandering. Dit omdat de effecten van klimaatveranderingen juist in deze sector funest kunnen zijn voor de productie. In die zin is verduurzaming en vergroening dus simpelweg een noodzakelijkheid om de sector te beschermen. Bovendien stelt de overheid ook steeds strengere milieu eisen aan andere industrieën. Wij zien geen voor de hand liggende reden waarom voor de landbouw een uitzondering gemaakt zou moeten worden.

Investerings subsidiëren – het basis ‘systeem’

In plaats van het subsidiëren van landbouwgrond lijkt het ons efficiënter en eerlijker om investeringen deels te subsidiëren; op deze manier krijg je geen toeslag simpelweg voor het hebben van land, maar voor wat je ermee doet. Het basis systeem zien wij als volgende voor ons. Boeren kunnen een subsidie aanvragen voor het maken van een investering; zij kunnen

een percentage van de kosten van de investering vergoedt krijgen uit het GLB budget. Het is aan de boeren om aan te tonen waarom ze denken dat deze investering waardevol is. Indien deze aanvraag wordt goed gekeurd, ontvangen zij een deel van de subsidie alvorens ze de investering maken. Als zij vervolgens kunnen aantonen het geld ook daadwerkelijk gebruikt te hebben voor de investering, ontvangen zij ook het tweede deel van de subsidie; zo niet, zullen zij het tweede deel niet ontvangen en moeten zij ook het eerste deel terug betalen. Op deze manier hopen wij de controlelast en de fraudegevoeligheid die een dergelijk systeem met zich mee brengt beperkt te houden. Mocht een investering negatief uitpakken (investeringen dragen per definitie een risico met zich mee), zijn wij van mening dat de boeren het eerste deel van de subsidie niet hoeven terug te betalen, aangezien de overheid de investering immers heeft goed gekeurd. Om dezelfde reden vinden wij dat ze ook het tweede deel van de subsidie alsnog horen te ontvangen. Deze details laten wij echter open voor discussie, de belangrijkste boodschap zijnde dat we uiteindelijk hectaretoeslagen los zullen moeten laten en over moeten gaan op investeringssubsidie.

Welke investeringen subsidiëren? – onderscheid per regio

Wij denken dat het belangrijk is niet zomaar alle investeringen te subsidiëren, maar te kijken naar welke investeringen per regio wenselijk zijn. In Nederland bijvoorbeeld, waar productie van een aantal goederen al erg hoog is (en waar je soms zelfs kan spreken van een productie overschot) lijkt het ons niet noodzakelijk, en wellicht zelfs onwenselijk, om productie vergrotende investeringen te stimuleren. Voor zulk soort investeringen zullen boeren in Nederland dan ook geen subsidie ontvangen. Nederlandse boeren (en boeren uit andere lidstaten waar de productie al erg hoog is) zullen daarentegen subsidie krijgen voor duurzame en groene investeringen. Echter wij kunnen ons voorstellen dat in Oost-Europa productievergroting nog wel winstgevend en wenselijk kan zijn (ook met het oog op de Sustainable Development Goals, i.e. “honger de wereld uit”). In dergelijke lidstaten zouden productie vergrotende investeringen dus wel gesubsidieerd worden, wanneer blijkt dat een hoge instapdrempel dit verhindert. Bij dit soort investeringen moet men bijvoorbeeld denken aan structuurverbeteringen in gebieden waar de landbouwstructuur nog in ontwikkeling is.

Wij zijn ons ervan bewust dat de vergroenende investeringen over het algemeen risicovoller zullen zijn dan productie verhogende investeringen; een nieuwe tractor kopen/een nieuwe stal bij bouwen gaat zelden mis, terwijl het gebruiken van groenere technieken wellicht tot een

lagere oogst kan leiden. Wij denken dan ook dat het belangrijk is dat naar elke aanvraag goed gekeken wordt en dat vergroenende investeringen wellicht een hogere subsidie moeten krijgen.

Voor wie investeringen subsidiëren? – onderscheid per bedrijf

Zoals eerder al aangekaart, is het huidige systeem van hectaretoeslag in de basis oneerlijk, omdat het denivellerend werkt (Eurostat 2006). Dit willen wij met subsidiëren van investeringen ook tegen gaan door onderscheid te maken tussen bedrijven. Het lijkt ons eerlijk en logisch wanneer de grotere bedrijven die over het algemeen al winstgevender zijn een relatief laag percentage van de kosten van een investering vergoed krijgen. Immers staan zij er vaak financieel al redelijk goed voor en kunnen zij arbeid en machines op een zeer efficiënte manier inzetten. Zodanig kunnen deze bedrijven eventuele tegenvallende resultaten beter opvangen. Bovendien zijn deze bedrijven vaak beter in staat vreemd vermogen aan te trekken wat zij kunnen gebruiken voor investeringen. Voor kleine bedrijven is dit echter lastiger; voor hen is eenzelfde investering als het ware risicovoller, omdat de gevolgen van tegenvallende resultaten meer impact zullen hebben. Omdat wij ook bij dit soort bedrijven (vergroenende) investeringen willen stimuleren, is het noodzakelijk hun een hogere subsidie toe te kennen. Dit betekent echter niet dat we kleine bedrijven die onder vrije marktwerking zouden verdwijnen dan in leven houden. De investeringssubsidie is immers slechts een percentage en dus zullen bedrijven die echt niet mee kunnen komen alsnog uit de markt verdwijnen. Ook zal deze aanpak niet per se tot over mechanisatie bij het kleine bedrijf leiden; zoals eerder al gezegd zal er worden gekeken naar wat voor investeringen (maatschappelijk) wenselijk is, en wanneer verdere mechanisatie binnen een bedrijf niet langer noodzakelijk/wenselijk is, zal hier dus ook geen subsidie meer voor worden toegekend.

Duurzaamheid

Duurzaamheid wordt in alle industrieën een steeds belangrijker onderwerp, ook in de landbouw. Het is belangrijker dat producten steeds duurzamer worden geproduceerd, waarbij met alle drie dimensies van verduurzaming (people, planet, profit) rekening wordt gehouden.

Duurzaamheid en GLB

Wij vinden dat duurzaamheid een belangrijke rol heeft in het GLB, want wij denken niet dat veel boeren vanuit zichzelf in duurzaamheid zullen investeren. Zo'n investering brengt vooral kosten met zich mee, vooral investeringen die te maken hebben met vergroening en milieu. Hierdoor zullen de productiekosten van de boer stijgen, aangezien de productie zelf niet zal toenemen, maar er wel extra kosten zijn gemaakt door de investering. Dit zal ervoor zorgen dat boeren die niet investeren in duurzaamheid beter kunnen concurreren met de andere boeren, want zij kunnen hun producten voor lagere prijzen verkopen. Hierdoor zullen boeren dus minder geneigd zijn om te investeren in duurzaamheid, wat juist niet de bedoeling is.

Het is dus belangrijk dat duurzame investeringen door het GLB worden gestimuleerd, anders zullen er naar ons idee te weinig duurzame investeringen worden gedaan.

Vergroening

In het huidige GLB worden boeren al gestimuleerd om te investeren in vergroening. Boeren krijgen extra subsidies als ze aan de vergroeningseisen voldoen. Wij vinden dit een goed idee, want het stimuleert boeren om meer te investeren in vergroening. Zo hebben ze boeren die wel vergroeningsmaatregelen nemen extra voordeel ten opzichte van de boeren die dat niet doen. De extra subsidie compenseert (deels) de extra kosten die verbonden zijn aan het voldoen aan de vergroeningseisen, waardoor het voor de boeren ok aantrekkelijker wordt om hieraan mee te doen.

Volgens ons is het wel eerlijk dat de boeren die voldoen aan de vergroeningseisen extra subsidie krijgen, want ze verdienen hierdoor zelf niet meer, het kost ze juist moeite en geld om aan deze eisen te voldoen. Maatregelen waarbij de boer een bepaald percentage van zijn grond voor ecologische doeleinden moet inrichten, zorgen er ook voor dat de boer minder kan verbouwen voor zijn eigen bedrijf, wat uiteindelijk terug te zien zal zijn in zijn kosten. Ook doordat vergroening niet direct in het belang is van de boer maar meer in het belang van heel

Europa, is het belangrijk dat de boeren worden beloond als ze actief bezig zijn met vergroening.

Wij vinden het geven van extra subsidie ook een beter idee dan het opleggen van allerlei regels waar ook geldboetes aan verbonden zijn. Natuurlijk is het belangrijk dat er wel een aantal regels zijn, zodat je zeker weet dat deze door alle boeren worden nageleefd. Bijvoorbeeld de regels voor de uitstoot van bepaalde gassen.

Voor de vergroening zijn wij van mening dat je dat beter kunt laten uitvoeren door landbouwers die dat zelf graag willen, in plaats van het verplicht stellen voor iedereen. Dit kan gestimuleerd worden door het geven van extra subsidie aan de boeren die voldoen aan de vergroeningsmaatregelen, zoals op dit moment al gebeurt. Wij denken dat als je alle boeren verplicht om hieraan mee te werken, een aantal boeren, die hier niet genoeg gemotiveerd voor zijn, alleen de hoognodige maatregelen zullen nemen voor de vergroening. Ook de boeren die het zelf wel graag willen, zullen er misschien minder moeite in steken, aangezien ze er niet meer voor beloond worden en ze hun geld dus wel beter kunnen investeren. Op deze manier krijg je misschien wel meer vergroening, maar van kwalitatief slechtere kwaliteit.

Wij stellen dus voor om dit deel van het GLB hetzelfde te laten, zodat het niet verplicht wordt voor de boeren om vergroeningsmaatregelen te nemen. Hierdoor krijg je misschien iets minder vergroening, maar kwalitatief wel betere vergroening, die waarschijnlijk ook beter wordt onderhouden. Dit lijkt ons belangrijker dan veel vergroening van slechte kwaliteit.

Organisaties die zorgen voor vergroening

In plaats van de boeren voor de vergroening te laten zorgen, kun je ook bepaalde organisaties aanstellen om dit te doen. Het voordeel hiervan is dat je niet meer afhankelijk bent van de wil van de boeren om mee te werken aan de vergroening, want van een natuurorganisatie bijvoorbeeld weet je zeker dat ze goed hun best doen om ervoor te zorgen dat er kwalitatief goede vergroening ontstaat.

Ook heeft een organisatie die zich daar in specialiseert meer kennis over vergroening dan de boeren, waardoor de vergroening ook efficiënter zal verlopen. Boeren hebben van huis uit vaak niet veel kennis over dat onderwerp meegekregen, waardoor ze die allemaal zelf moeten

vergaren. Dit kost natuurlijk tijd, wat veel boeren niet hebben. Er zal door de boeren dan wel wat gedaan worden aan vergroening, maar waarschijnlijk niet altijd op de meest efficiënte manier. Hierdoor kan er kwaliteitsverlies optreden van de vergroening, wat niet wenselijk is. Ook denken wij dat het geld dat beschikbaar is voor vergroening beter gebruikt word bij een organisatie, omdat ze beter zullen weten welke vergroeningsmaatregelen er op dat moment nodig zijn en waar in Nederland die nodig zijn. Een boer is beperkt qua mogelijkheden waar hij de vergroening kan uitvoeren, aangezien dit alleen op zijn eigen land kan. Een organisatie heeft deze beperking niet.

Onderzoek en Kennis

Wij vinden het belangrijk dat er in het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid van de Europese Unie aandacht wordt geschonken aan het vergroten van de kennis rondom verduurzaming, klimaatverandering en biodiversiteit. Het vergroten van de kennis rondom deze onderwerpen kan worden bereikt door onderzoek te doen. Hoe wij die kennis willen inzetten zal hieronder worden uitgelegd.

Sustainable Development Goals

De Sustainable Development Goals, ook wel duurzame ontwikkelingsdoelen genoemd, zijn onder andere ook door de lidstaten van de Europese Unie ondertekend. Deze doelen zijn door de Verenigde Naties opgesteld en moeten in 2030 zijn voltooid. Het is een actieplan voor mensen, de wereld en welvaart en richt zich ook op universele vrede en grotere vrijheid in de wereld.¹ Het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid van de Europese Unie zal aandacht moeten besteden aan deze duurzame ontwikkelingsdoelen. De landbouwsector kan namelijk een rol spelen in het behalen van een aantal van duurzame ontwikkelingsdoelen. Zo kan de Europese Unie zich met het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid richten op het tegen gaan van klimaatverandering en honger, de verduurzaming van de landbouwsector en het in stand houden van de biodiversiteit. Dit betekent niet dat de Europese Unie zich alleen richt op haar eigen lidstaten. Het is juist goed om de kennis, die wij als Europese Unie al hebben vergaard, als export product te zien. De lidstaten van de Europese Unie zijn namelijk verder in het behalen van de duurzame ontwikkelingsdoelstellingen dan de meeste andere landen die deze hebben ondertekend.

Door de kennis die al is opgedaan binnen de Europese Unie te exporteren naar andere landen zullen zij ook kunnen bijdragen aan het realiseren van de doelen in 2030. Hoe de export van kennis plaatsvindt, is hierbij een goede vraag. Zal dit gebeuren zonder dat hiervoor betaald hoeft te worden door de ontvangende landen? Dit is een lastig vraagstuk en dit ligt aan de instelling van de Europese Unie. Ziet de Europese Unie zich verantwoordelijk voor het tegen gaan van klimaatverandering en honger, het in stand houden van de biodiversiteit en de verduurzaming van de landbouwsector? Als dit het geval is zal de Europese Unie graag al het mogelijke doen om hier aan bij te dragen en zal zij de kennis graag willen exporteren zonder hiervoor zelf iets te ontvangen. Er is natuurlijk ook een kans dat de Europese Unie weldegelijke wil profiteren van het exporteren van de kennis. Met de opbrengsten van het exporteren van de kennis zou eventueel nieuw onderzoek kunnen worden gedaan, zodat het geld toch wordt gebruikt bij het verder verwezenlijken van de duurzame ontwikkelingsdoelen.

¹ <https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld>

Onderzoek voor innovatie

Zoals hierboven omschreven zou de Europese Unie geld kunnen ontvangen voor de kennis die zij leveren aan andere landen. Naast dat zij andere zou willen voorzien van kennis, is het ook belangrijk voor de lidstaten van de Europese Unie om te blijven innoveren. Innovatie is belangrijk door de veranderende vraag van consumenten en de veranderingen in de wereld betreffende het milieu. Onderzoek is van essentieel belang om veranderingen in de landbouwsector te weeg te kunnen brengen. Dit onderzoek zou, zoals hiervoor al is besproken, kunnen worden bekostigd als de Europese Unie geld vraagt voor haar kennis als export product. Als dit niet gebeurt of hiermee wordt niet voldoende geld binnen gebracht zou er toch geld moeten worden vrijgemaakt door de Europese Unie om onderzoek te kunnen bekostigen. De Europese Unie is een sterke speler in de landbouwsector en om deze positie te kunnen behouden is innoveren van essentieel belang. Door middel van onderzoek wordt innovatie mogelijk gemaakt. Wij vinden het belangrijk om als één Europese Unie te opereren en dus het onderzoek door de Europese Unie te laten financieren en niet door de lidstaten apart. Op deze manier kunnen alle lidstaten profiteren van het onderzoek dat wordt gedaan. Dit betekent wel dat er onderzoek moet worden gedaan op verschillende gebieden in de landbouwsector aangezien niet alle lidstaten bijvoorbeeld dezelfde gewassen verbouwen. Zo draagt ieder lidstaat zijn steentje bij aan innovatie, maar ontvangen zij hier ook iets voor terug.

Voordelen voor Nederland

Ook Nederland zal profiteren van onderzoek dat wordt gedaan naar innoverende landbouwmethodes. Het zou nog mooier zijn als deze onderzoeken in Nederland zouden plaatsvinden. Nederland loopt voorop in de nieuwste landbouwmethodes en heeft veel kennis in huis. Er zijn diverse onderzoeksinstituten in Nederland die zich bezig houden met de landbouw, een voorbeeld hiervan is het Landbouw Economisch Instituut (LEI). Als Nederland diverse onderzoeken zou mogen uitvoeren naar het vergroten van de kennis rondom verduurzaming, klimaatverandering en biodiversiteit voor de Europese Unie leidt dit tot extra werkgelegenheid. Het is dus van belang voor Nederland dat zij de financiering van onderzoek promoot, zodat dit wordt opgenomen in het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid van de Europese Unie.

Lage prijzen en ideeën over inkomens stabiliteit

Een van de problemen die we geanalyseerd hebben is het feit dat veel boeren een te lage prijs krijgen voor hun producten; vaak ligt deze prijs zelfs onder de kostprijs. Gezien de acties en protesten van boeren in bijvoorbeeld Frankrijk en Brussel de afgelopen weken, denken wij dat dit een van de belangrijkste, maar ook meest betwiste, punten voor een nieuw GLB zal zijn. In dit hoofdstuk zal een aantal ideeën omtrent dit probleem worden toegelicht. Op de lange termijn is het idealiter zo dat de markt een stabiel inkomen genereert, echter gezien de huidige problematiek en de belangrijke positie van de landbouw in de voedselproductie, denken wij dat sommige interventies toch nodig zullen (blijven) zijn.

Bodemprijzen af te raden

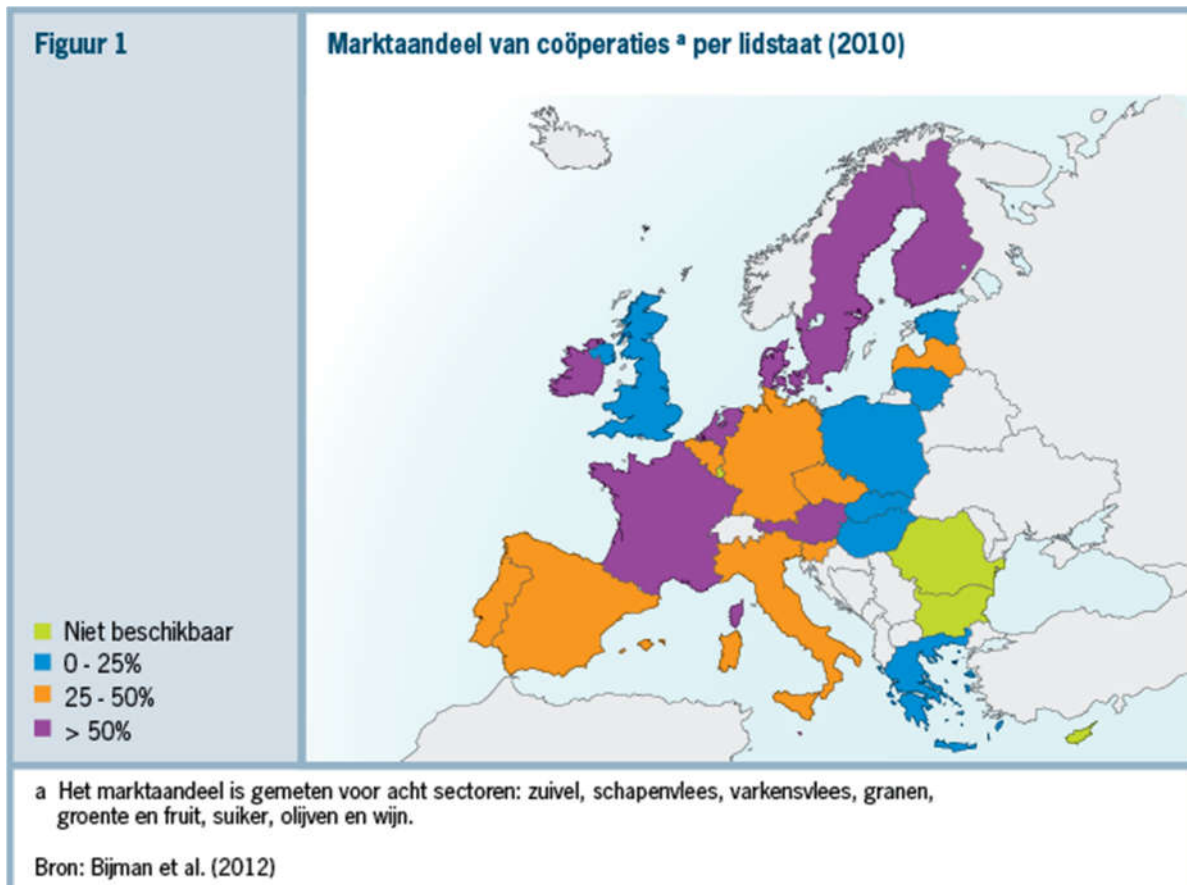
We hebben gebrainstormd over bodemprijzen, aangezien dit ervoor zou zorgen dat de boeren een vaste, acceptabele prijs voor hun producten zouden krijgen. Deze bodemprijs zou dan echter voor de hele EU ingevoerd moeten worden, aangezien inkopers anders simpelweg producten uit lidstaten zonder bodemprijs gaan inkopen. Echter, door een bodemprijs voor de gehele EU in te voeren, gaat het principe van vrije handel binnen de EU verloren, waar wij geen voorstander van zijn. Landen die voor de bodemprijs relatief lage kosten hadden, zien hun concurrentievoordeel verdwijnen en hun export misschien dalen. Bovendien zouden bodemprijzen er waarschijnlijk voor zorgen dat de boeren hun producten vrijwel altijd voor de bodemprijs aan de supermarkten verkopen; een hogere prijs zijn supermarkten niet bereid te betalen. Hierdoor verdwijnt opnieuw een belangrijk deel van de marktwerking. Tot slot houdt men met bodemprijzen de huidige overproductie waarschijnlijk in stand. Wij denken dus dat bodemprijzen een marktevenwicht ernstig zal verstoren en raden dit dan ook af.

(Transnationale) Coöperaties stimuleren

Wij denken dat boeren vooral een te lage prijs krijgen voor hun producten omdat ze niet sterk staan tegenover de supermarkten. Er zijn vijf hoofdsupermarkten/inkopers in Nederland, waaraan de boeren hun producten grotendeels verkopen. Tegenover deze vijf supermarkten staan heel veel boeren, waarvan de supermarkten de producten kunnen kopen. Aangezien de supermarkten dus niet afhankelijk zijn van één boer, maar de boer wel van de supermarkt, heeft de supermarkt veel macht bij het bepalen van de prijs. Een oplossing om de prijs te verhogen, zou dus zijn om de boeren meer macht te geven ten aanzien van de supermarkten. Een goede manier om dit te bereiken is doormiddel van coöperaties.

Uit Europees onderzoek (Bijman et al., 2012) kwam dat in landen waar de zuivelcoöperaties een groter marktaandeel hebben, ook de melkprijs voor boeren hoger ligt. Hieruit blijkt dat coöperaties een effectieve manier zijn om de prijs van producten, in dit geval melk, omhoog te krijgen.

Nu zijn er in Nederland al erg veel coöperaties als je het vergelijkt met de rest van de EU, ongeveer 68% van de agrarische productie wordt via coöperaties afgezet. In de rest van de EU komen coöperaties minder voor (zie afbeelding).

Aangezien ook hier het probleem speelt van boeren die een te lage prijs krijgen voor hun producten, denken wij dat het helpt om coöperaties hier aan te moedigen. Daarnaast is de afgelopen jaren de internationalisatie van coöperaties op gang gekomen, en de komende jaren kunnen nog meer grensoverschrijdende fusies tussen coöperaties verwacht worden, "om de onderhandelingspositie jegens het grootwinkelbedrijf te versterken en om de vaste kosten van onderzoek, productontwikkeling en marketing via een groter volume terug te verdienen" (LEI 2013). Dergelijke groeistrategieën gaan echter gepaard met veranderingen in de relatie tussen de coöperatie en de leden en dus gaat internationalisatie meer eisen stellen aan de interne organisatie van coöperaties. Het LEI adviseert daarom dat bij verdere groei van coöperaties, directies de benodigde ruimte krijgen en dat competenties van bestuur en raad van

commissarissen versterkt worden. Wij raden daarom aan om ook binnen Nederland te kijken naar het bestuursmodel van coöperaties, en ook binnen het GLB aandacht te creëren voor het stimuleren van efficiënte bestuursvormen van coöperaties.

GLB als vangnet en verzekeringen stimuleren

Om een stabiel basisinkomen voor boeren te kunnen garanderen, denken wij dat het belangrijk is dat het GLB een vangnet blijft vormen voor uitzonderlijke situaties. Bij zulk soort situaties denken wij bijvoorbeeld aan het wegvallen van productie door natuurgeweld op grote schaal, het plots wegvallen van vraag door een boycot, etc. Wij vinden echter dat er alleen aanspraak gemaakt moet kunnen worden op een dergelijk vangnet wanneer een groot deel van de markt getroffen wordt door een dergelijk incident; dit vangnet dient dus als collectieve bescherming. Wij vinden dat boeren daarnaast zelf het risico moeten dragen voor het wegvallen van alleen hun productie, denk bijvoorbeeld aan het afbranden van een stal of een plaatselijke muizenplaag. In andere sectoren kent men zulk bedrijfsrisico ook, en hier kan men zich dan ook tegen verzekeren. Wij zijn van mening dat het nieuwe GLB boeren moet stimuleren om zich tegen dit soort bedrijfsrisico's te verzekeren, bijvoorbeeld door hier meer voorlichting over te geven.

Transparantie

Wij denken dat het transparanter maken van de productieketen ook zal helpen een eerlijker inkomen voor boeren te genereren. Wanneer de consument weet waar voedselproducten vandaan komen, "kan verlies ook niet meer anoniem worden afgewenteld op de leverancier, of op de dieren of het milieu" (Marcel Schuttelaar, 2015). Wij zien al dat de wat duurdere supermarkten zoals Plus toch groeien, mede door verantwoorde programma's. Er moet dus binnen het GLB meer aandacht komen voor het creëren van begrip en inzicht in kwaliteit. Idealiter moeten productieketens korter, en weet de consument wie de leverancier is en hoe die werkt. Wij denken dat het GLB hier aan mee kan helpen door initiatieven zoals de Open Boerderijdagen te stimuleren (zie ook p. 23).

Transitieregeling

Tot slot denken wij dat het belangrijk is om te erkennen dat het niet heel erg is wanneer een aantal boeren de markt verlaat. Een belangrijke reden waarom in veel sectoren de prijzen op dit moment laag liggen, is overproductie. Om een stabiel inkomen voor boeren te garanderen, zal deze overproductie moeten worden tegengegaan. De meest voorhand liggende en efficiënte manier om dit te bereiken is door simpelweg het faillissement van sommige

bedrijven te accepteren, net zoals dat in andere sectoren gedaan wordt. Wij begrijpen echter dat het verlaten van de markt voor boeren een hele grote stap is, aangezien mensen vaak al jaren in het vak zitten. Om ook boeren die de markt verlaten een goed inkomen en perspectief te bieden, denken wij dan ook dat het GLB een transitierегeling moet hebben. Boeren die failliet gaan of vrijwillig de markt verlaten, moeten tijdelijk ondersteunt worden en er moeten goede omscholingsmogelijkheden zijn. Wanneer boeren weten dat dergelijke regelingen er zijn, zullen zij er misschien ook eerder vrijwillig voor kiezen om de markt te verlaten, wat veel stress en emotionele schade kan voorkomen.

Toekomstbestendigheid van het GLB

In 2021 heeft de landbouwsector andere prioriteiten. Meer dan nu het geval is zal er sprake moeten zijn van verduurzaming. Zoals eerder in het verslag al genoemd is, is verduurzaming erg belangrijk voor de landbouw. De effecten van klimaatverandering kunnen in deze sector erg veel schade aanbrengen. De agrariërs zijn immers voor hun productie afhankelijk van het klimaat. Het is daarom van belang dat ook de land- en tuinbouwsector zijn steentje bijdraagt aan een groenere wereld, waarbij klimaatverandering zo veel mogelijk wordt voorkomen. Maar naast het in de toom houden van klimaatverandering, moet men er ook voor zorgen dat de natuurlijke hulpbronnen niet worden uitgeput, zodat men ook in de toekomst genoeg voedsel kan produceren.

Een manier om duurzaamheid in de land- en tuinbouwsector te verhogen is door, zoals eerder ook al werd gezegd, investeringen in verduurzaming van de agrarische sector te stimuleren. Aangezien naast de land- en tuinbouwers, ook de hele wereld uiteindelijk baat heeft bij een duurzamere omgeving. Deze investeringen kunnen gestimuleerd worden door de agrariërs subsidie te geven voor de investeringen die zij doen in verduurzaming. Bij deze investeringen kan je denken aan het verminderen van de milieuverontreiniging, bijvoorbeeld door zonnepanelen aan te leggen. Ook investeringen in gemengde boerderijen dienen gestimuleerd te worden. Waarbij de boer zowel gewassen verbouwd als dieren houdt en zo de kringlopen van mineralen sluit. Dit kan ook een gunstige bijdrage leveren aan de biodiversiteit, die hoog dient te worden gehouden. Deze dient hoog geworden te houden, omdat biodiversiteit de landbouw minder afhankelijk maakt van gewasbeschermingsmiddelen en kunstmest, aangezien de micro-organismen in de grond zorgen voor een goede groeiomgeving voor de gewassen en natuurlijke vijanden als ‘gewasbeschermingsmiddelen’ kunnen dienen. Daarnaast blijft met een hoge biodiversiteit de grond langer vruchtbaar.

Een andere manier, die op de lange termijn tot verduurzaming zou kunnen leiden, is dat er meer geld aan onderzoek wordt gegeven. Met dit geld kunnen onderzoekers misschien betere manieren bedenken die effectief zijn voor verduurzaming. Zo zouden er misschien meer alternatieven voor pesticiden kunnen worden bedacht, of een vorm van pesticiden waarbij gebruik van een kleine hoeveelheid al effectief is.

Maar ook de agrariërs het effect van klimaatverandering laten beseffen kan helpen. Hierdoor wijs je ze erop dat wanneer ze in de toekomst ook elk jaar gegarandeerd willen zijn van een

goede oogst, ze toch echt moeten verduurzamen. Dit zou hen misschien een extra prikkel kunnen geven om over te gaan naar een duurzamere manier van produceren. Je zou bijvoorbeeld met cijfers de agrariërs duidelijk kunnen maken wat hun productie over tien jaar zal zijn, als ze op deze manier zouden doorgaan met produceren. Dit schudt hen misschien wakker en maakt hen extra gemotiveerd om verduurzamingsmaatregelen te nemen. Je wilt namelijk niet de agrariërs dwingen tot verduurzaming, want dit leidt misschien tot minder efficiënte verduurzaming omdat ze gewoon even snel wat maatregelen nemen. Terwijl als ze er achter staan, ze er ook voor zullen zorgen dat de maatregelen die ze nemen ook goed zijn.

In 2021 verwachten wij ook meer agrarische bedrijven met jonge ondernemers. Eerder in dit verslag zeiden we dat er agrariërs van de markt zouden moeten verdwijnen, omdat er sprake is van overproductie. Echter, we vinden het goed dat de komst van jonge agrariërs wordt gestimuleerd door ze extra subsidie te geven. Zoals op verschillende sites van het RVO.nl al wordt gezegd, zijn jonge agrariërs essentieel voor de toekomst van de landbouw. Er is immers sprake van vergrijzing in de landbouwsector en om later niet een inzakking van de landbouwmarkt te krijgen, is het van belang dat je de komst van jonge agrariërs op de markt stimuleert. Daarnaast zouden jonge agrariërs met nieuwe, innoverende ideeën kunnen komen, waaraan de rest van de landbouwsector nog niet had gedacht. Je zou ook alleen subsidie kunnen geven aan jonge agrariërs die een bedrijf overnemen, om zo te voorkomen dat de productie nog verder stijgt. Echter, je loopt dan een grote kans om agrariërs mis te lopen, die wel een bedrijf zouden willen starten, maar de financiële middelen niet hebben en ook van niemand een boerderij zouden kunnen overnemen.

Daarnaast is het van belang dat landbouwbedrijven flexibel zijn en bereid zijn tot innovaties. Wanneer er een nieuwe techniek op de markt komt, die er bijvoorbeeld voor zorgt dat je dezelfde hoeveelheid gewassen kan verbouwen, maar waarbij je de grond minder uitput, moeten agrariërs instaat zijn om over te stappen op deze techniek. Dit is belangrijk voor het bedrijf, immers als men niet meegaat met deze technieken zal het bedrijf op lange of korte termijn duurder gaan produceren dan de rest en zo van de markt verdwijnen. Ook is innovatie van belang om te concurreren met de rest van de wereld en de export op pijl te houden. Maar ook op grote schaal is dit van belang, als het innovatiemaatregelen betreft op het gebied van verduurzaming.

Ten slotte vinden wij het van belang dat de regelgeving die nu al van toepassing is voor dierenwelzijn in stand blijven. De dieren verdienen een leefomgeving waar ze nog in zekere zin een goed leven hebben. Wij vinden dat Nederland hier al goed op weg is, beter dan andere landen. Op lange termijn dienen ook de boeren in de EU deze regels van dierenwelzijn toe te passen, zoals eerder ook al is genoemd.

Een transparante keten

Het toekomstig landbouwbedrijf moet zich volgens ons transparant opstellen binnen de keten. Door open te zijn naar de buitenwereld en vooral ook naar de (rijke Westerse) consument kunnen de boeren laten zien wat ze doen en kunnen ze mogelijk ook meer voor hun producten vragen. Op dit moment zitten er veel schakels in de ketens van landbouwproducten, vooral bij producten die verwerkt worden voordat ze in de retail terechtkomen. Elke schakel voegt iets toe aan het product of zorgt voor een betere distributie. Dit systeem hoeft niet per se slecht te zijn, maar in de huidige situatie is het wel een erg ondoorzichtig systeem. Schakels in de keten weten van elkaar nauwelijks wat ze doen en niemand neemt echt verantwoordelijkheid voor het totale product. Volgens ons is elke schakel in de keten verantwoordelijk voor het product dat in de supermarkt ligt en de wijze waarop dit tot stand is gekomen. Ketenpartijen zouden hier meer mee aan de slag moeten gaan, zodat op lange termijn verbeteringen optreden in productiemethoden (verbetering in dierenwelzijn, milieu e.d.).

Boeren zijn zelf ook gebaat bij een transparante keten. Voor hen liggen mogelijkheden om hun product met meer marge te verkopen, zodat de bestaanszekerheid van het primaire bedrijf wordt vergroot. Vooral door zelf actief te worden binnen de keten en partijen die weinig toevoegen aan het product uit de keten te halen, kan dit bereikt worden. Een bedrijf dat via één of enkele schakels in verbinding staat met de consument, kan meer beleving toevoegen aan het product en uiteindelijk een hogere prijs vragen (terwijl de consument niet meer hoeft te betalen). Een primair bedrijf kan zo ook invloed uitoefenen op de opbrengstprijis van zijn product, zodat de winst niet alleen aan de kostenkant gehaald hoeft te worden.

Wij denken dat deze ontwikkeling in de toekomst duidelijk zichtbaar zal worden. Bovendien vinden wij dit dus een positieve ontwikkeling. Op zich is het vormgeven hiervan een taak van de individuele marktpartijen. Wij vinden echter wel dat overheidsinstanties positief kunnen bijdragen aan deze ontwikkeling, waarbij boeren meer macht krijgen binnen de keten. Dit betreft vooral lokale en nationale overheden. Wij denken dat het GLB hier op dit moment niet zo veel mee heeft te maken. Maar omdat het op termijn wel positief kan uitpakken voor de Europese landbouwers, moet het verkorten van de keten en het creëren van meer transparantie worden gestimuleerd door de Europese Unie.

Conclusie

Afsluitend zal er een conclusie worden gevormd van alle hoofdstukken, dit gebeurt in dezelfde volgorde als die eerder al is aangehouden.

Te beginnen met een de omvang van het GLB. De omvang van het GLB is te groot om in zijn geheel te kunnen behandelen. Daarom zullen wij ons focussen op een aantal aspecten. Met verantwoordelijkheid en een eerlijke lastenverdeling in ons achterhoofd zijn we gaan kijken naar de positie van vergroening binnen het GLB, het bevorderen van duurzaamheid en het toekomstbestendig maken van niet alleen het boerenbedrijf maar ook de (Nederlandse) landbouw als geheel. Allereerst hebben we gekeken naar het huidige beleid, en vooral de rol van subsidies daarin.

Aan de huidige subsidiestelsel kleven veel nadelen. Er wordt niet of nauwelijks rekening gehouden met verschillen in bijvoorbeeld productiekosten tussen lidstaten maar ook tussen verschillende soorten landbouw. Daarnaast werkt het nadelige bijeffecten in de hand; een hogere grondprijs, fraude en ontmoediging van investeringen. De subsidiestructuur moet meer gericht zijn op het ondersteunen en motiveren van vooruitgang en ontwikkeling. Het volgende hoofdstuk gaat daarom in op het promoten van investeringen.

Betalingen om niet werken denivelleren en verstoren de marktwerking (bijvoorbeeld door de grondprijs op te jagen). Op de korte termijn, voor het beleid van 2021, denken wij dan ook dat het met name belangrijk is om niet in te zetten op een gelijk tarief voor de gehele EU. Op de lange termijn zouden wij graag zien dat dit systeem binnen de eerste pijler van het GLB volledig omgegooid wordt en dat wordt overgestapt op het subsidiëren van investeringen. Het soort investeringen dat gesubsidieerd wordt kan verschillen per regio en per bedrijf

Duurzaamheid wordt in alle industrieën steeds belangrijker, ook in de landbouw. Wij vinden dat duurzaamheid daarom ook een belangrijke rol heeft in het GLB. Vergroening is ook een deel van het GLB dat met duurzaamheid te maken heeft. Wij zijn het eens met de extra subsidies die boeren krijgen als ze aan vergroening doen, omdat je zo de boeren beloond die aan vergroening doen en je op deze manier kwalitatief betere vergroening krijgt dan wanneer je het alle boeren verplicht om aan vergroening te doen. Naar onze mening heeft dat meer waarde. Wat ons ook een goede oplossing lijkt voor de vergroening, is om organisaties aan te stellen om zich met de vergroening bezig te houden. Deze organisaties kunnen de vergroening

efficiënter verwezenlijken en dan ben je ook niet meer afhankelijk van de boeren voor de vergroening.

Onderzoek naar verduurzaming, klimaatverandering en biodiversiteit is belangrijk voor de landbouwsector, dus dit moet dan ook mee worden genomen in het GLB. Daarbij kan onderzoek naar deze aspecten bijdragen aan het behalen van de duurzame ontwikkelingsdoelen. Ook zorgt onderzoek ervoor dat de landbouwsector constant kan blijven innoveren.

Om bestaanszekerheid voor boeren te garanderen is het van belang dat boeren zich collectief opstellen tegen de inkoper. Zeker in andere lidstaten kunnen coöperaties nog groeien en wij denken dan ook dat dit vanuit het GLB gestimuleerd moet worden. Daarnaast zal het GLB als vangnet moeten blijven dienen, maar dient men zich ook te realiseren dat een groot deel van de huidige problematiek wordt veroorzaakt door overproductie. Door een goede transitie regeling te bieden, zal het voor boeren minder pijnlijk zijn de markt definitief te verlaten en zal vraag en aanbod beter op elkaar afgestemd kunnen worden.

Voor een toekomstbestendig GLB zijn een aantal dingen van belang. Ten eerste is het van belang dat er meer verduurzaming optreedt in de landbouwsector. Je kan hierbij denken aan meer gemengde bedrijven (wat voor een hogere biodiversiteit zal zorgen), investeringen in verduurzaming subsidiëren, extra geld stoppen in onderzoek naar verduurzaming en de agrariërs duidelijk maken wat de gevolgen zijn op lange termijn wanneer ze niet overgaan op verduurzaming. Ook is het van belang dat we in de toekomst voldoende jonge boeren hebben, om de vergrijzing die op den duur in de landbouwsector zal optreden tegen te gaan. Daarnaast moeten de bedrijven flexibel zijn en bereid tot innovaties. Dit is van belang wanneer het innovaties qua verduurzaming betreft, maar ook om mee te gaan in de concurrentiestrijd met andere bedrijven. Ten slotte moet in de toekomst de regelgeving voor dierenwelzijn nog steeds in stand zijn.

Een kortere transparante keten kan op lange termijn een hoger inkomen opleveren voor de boer en geeft duidelijkheid aan de consument. Het Europees landbouwbeleid moet de overgang naar deze distributieketen stimuleren.